

Kadına Uygulanan Şiddetin Osmanlı Mahkeme Tutanaklarına Yansımaları

Havva Selçuk^(*)

Özet

Osmanlı toplumunun siyasi, iktisadi, hukukî ve içtimai durumlarının ortaya çıkarılmasında önemli kaynaklar arasında yer alan Şer'iyye Sicilleri çalışmanın asıl kaynağını oluşturmaktadır. Osmanlı aile hukuku şer'i hukuk içerisinde yer almaktadır. Şer'iyye sicillerine yansıyan konularda İslam aile hukukunun teoriden pratiğe yansımaları durumudur. Şer'iyye sicillerinde bulunan dayak ve öldürme vakalarının yer aldığı şehirler Balıkesir, Bursa, Kayseri, Larende, Lefkoşa, Silistre, Ayıntab, Şanlıurfa, Samsun, Harput, Çorum, Çankırı, Bursa, Amasya ve Erzincan'dır. Kadınlar dayak olayını şahitlerle ispat edemedikleri durumda mahkemeye müracaatlarında bir sonuç alamamakta idiler. Kadı dayak olayına inanırsa ta'zir cezası verebiliyordu. Hanefi mezhebine göre dayak olayı ispat edilse bile kadının boşanma hakkı bulunmuyordu. Karısına kötü muamele eden kocaya Kadı şartlı talak teklif etmektedir. Böylece koca bu şarta uymadığı takdirde, karısı kendisinden boşanabilmektedir. Kadınlar eşlerinin kötü muamelesi, dayak vb. ile karşı karşıya kaldıklarında ya baba evlerine gitmişler ya da mahkemeye müracaat etmişlerdir. O günün şartlarında kadını mağduriyetten kurtarmak ve haksızlıktan korumak için bazı tedbirler alınmıştır.

Bu makalede aile içi şiddet olarak nitelendirilen dayak vakasının mahkemeye yansıyan tutanaklar çerçevesinde değerlendirilmesi yapılmıştır. Kocanın eşine attığı dayanın Osmanlı mahkemesindeki algılanışı, kadınların dayak neticesindeki hak arama yöntemleri ve bunun neticeleri irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, dayak, Osmanlı, Şer'iyye Sicili, Makeme, Kadı

Abstract

Reflections Of Violence To Women, On Ottoman Trial Records

The main source of the study is Religious Court trial records, which is one of the most important sources that is used for revealing political, economic, legal and social situation of the Ottoman Society. Ottoman family law was a subject of the religious law. The situations reflected on Religious Court trial records are the situations that are converted the theory to practice. Battery and murder cases in the Religious Court records come from cities of Balıkesir, Bursa, Kayseri, Larende, Lefkoşa, Silistre, Ayıntab, Urfa, Samsun, Harput, Çorum, Çankırı, Bursa, Amasya, and Erzincan. Women could not gain any positive result in the court as long as they can prove the battery with eye witnesses. Had the qadi was convinced by the woman's battery case, he could adjudge a tazir (In [Islamic Law](#), tazir, refers to [punishment](#)), punishment. Even though the battery was proven, for Hanafi sect, woman still had no right of divorce. Qadi could suggest a conditional divorce to whom mistreats his wife. So that, had the man didn't honor the terms, woman would have a right to get divorced. Women would either go to their families or the court when they were mistreated. There were some precautions in order to protect women from mistreat.

On the other hand, there is no recorded case of mistreatment for a valid reason. Battery cases, described as domestic violence, are studied in terms of the records kept in the courts. How man's battery on his wife is perceived in Ottoman Courts, women's ways to seek justice and the results are examined in this paper.

Key words: Woman, battery, Ottoman Religious Court, Qadi

^{*} Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Kayseri.

Giriş

Şer'iyeye Sicilleri veya Kadı Sicilleri olarak adlandırılan tutanaklar, Osmanlı Devleti'nde halkın mahkemede hak arama yöntemlerini gösteren, XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar yalnız adlî değil, aynı zamanda idarî ve beledî fonksiyonlar da yüklenmiş Şer'iyeye mahkemelerinde tutulmuş kayıtlardır. Bu kayıtların Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal ve ekonomik tarihini aydınlatılmasında önemli katkısı vardır. Bölgenin günlük hayatını, kişiler arası ilişkileri, kişilerin devletle olan münasebetlerini yansıtmaktadır.

Kuruluş yılından itibaren şer'î kaza usulünü benimseyen Osmanlı Devleti'nin birinci padişahı Sultan Osman'ın ilk tayin ettiği iki memurdan birisi kadı olmuştur. Kadıları yetiştirecek bir kaynak henüz mevcut olmadığından, ilk Osmanlı kadıları Anadolu, İran, Suriye ve Mısır gibi yerlerden getirilmiştir. Öyleki I. Murad'ın Molla Fahreddin Acemî'yi 130 akçe maaş ile ilk defa fetva görevine tayin ettiği bilinmektedir. Daha sonra fethedilen her idare merkezine bir kadı tayin edilmiş ve biraz sonra zikredeceğimiz adlî teşkilât ortaya çıkmıştır. Tek kadının görev yaptığı bu hukuki yapıya Şer'iye mahkemeleri adı verilmektedir. Kadıların yargı işlerini yürütebilecekleri ve tarafların kendilerini her an bulabilecekleri muayyen bir yerleri vardır. Bu yerler genellikle kadının evi, cami, mescit veya medreselerin belli odaları olabiliyordu. Dolayısıyla Şer'iyeye mahkemeleri için kendine mahsus makam binaları tahsis edilmemiştir. Bayram ve cuma günleri dışında yargı görevini ifa ederlerdi. Osmanlı Devleti idarî taksimatında nahiye ve köyler dışında kalan diğer idarî merkezler yani sancak ve kazalar aynı zamanda birer yargı merkeziydi. Her yargı merkezinde birer kadı bulunurdu. Osmanlı adlî teşkilâtının temel taşı olan kadılar, idari ve hukuki bağlamda çok yönlü fonksiyona sahiptirler. Öyle ki kadılar buldukları yerin hem hâkimi, hem belediye başkanı, hem emniyet âmiri, bazen hem mülkî âmiri olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda kadıların görev ve yetkileri arasında Hanefî mezhebinin tartışmalı olan görüşlerinden en muteber olanı araştırıp uygulama; Şer'iyeye Sicillerinin (kararların) yazımı; veli veya vasisi olmayan küçükleri evlendirme; yetimlerin ve gaiplerin mallarını muhafaza; vasi ve vekilleri tayin yahut azl; vakıfları ve muhasebelerini kontrol; evlenme akdini icrâ; vasiyetleri tenfiz vb. yer almaktadır.¹

Osmanlı toplumunda evlilik ve boşanma konusunda sadece istisnai durumlarda kadıya müracaat edilirdi. Öyleki iddet süresi biten, kocası kendisini boşayan, ikinci evliliğini gerçekleştiren kadınlar Kadı'ya evlendiklerini tescil ettirmek zorundaydılar. Bunun yanı sıra bazı şehirlerde

¹ Ahmet Akgündüz, "İslâm Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'iyeye Mahkemeleri ve Şer'iyeye Sicilleri", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, C.X, s. 54-55.

kadınlar kocalarının kendilerini haksız yere dövmemeleri hususunda Kadı'nın huzurunda karar aldırıyorlardı. Bu hadiselerin dışında evlilik tescili pek nadir olarak belgelere yansımıştır. Aynı şekilde eşler arasında özel hayatı ilgilendiren konularla ilgili çok az belge bulunmaktadır. Özellikle dayak konusu, yaralama ve ölüm gibi sonuçlar doğurduğu zaman mahkemeye intikal ediyordu. Bunun yanı sıra dayak yiyen kadınlar ancak boşanma durumu söz konusu olduğu zaman mahkemeye müracaat ederek bu durumu tescil ettirmişlerdir. Dolayısıyla kayıtlarda rastladığımız dayak vakaları Osmanlı toplumunda kadına uygulanan şiddetin tamamını içermemektedir. Zira işlediği suç karşılığında dayak yiyen kadınların şiddete maruz kaldığı düşünülmektedir.

Koca Dayağının Mahkeme Tutanaklarına Yansıması Dayak Sonucu Ta'zir Cezası ve Boşanma

Eşlerin görev ve sorumluluklarını kötüye kullanmaları durumunda kuşkusuz aile bütünlüğünü sarsan olaylar da meydana gelmişti. Bazı erkeklerin eşlerini nafakalarını temin etmemelerinin dışında, onları haksız yere dövmek, hakaret etmek ve eve hapsedmek gibi nahoş tutum ve davranışlarına mahkeme kayıtlarında rastlanmaktadır².

Hanefilere göre kocası tarafından dövülen kadın kocasıyla boşanmak için kadıya müracaat etme hakkına sahip değildir. Ancak kocasının kendisini dövmemesi için müracaat etme hakkı vardır. Kadı ilk önce, karısını dövmemesi için kocaya telkinde ve nasihatta bulunur. Koca tekrar karısını döverse Kadı ona ta'zir cezası verir³. 1844 tarihinde Bursa kale içindeki Filiboz Mahallesi sakinlerinden Selime bint-i Mehmed isimli hanım mahkemede kocası Mehmed bin Mustafa huzurunda söz alarak : *“Kocam Mehmed, bir gün önce beni sopa ile bi-gayr-i hak(haksız yere) dövmüştür. Mucib-i şer'isini(gereğini) talep ederim”* dediğinde kocası inkâr etmesine rağmen, yemin edemeyince kendisine ta'zir uygulanmasına hükümlenmiştir⁴.

Hanefi mezhebince kadına boşanma hakkının verilmemesinin meydana getirdiği boşluk, muhâla'a yolu kullanılarak doldurulmaya çalışılmıştır. Aralarında şiddetli geçimsizlik ve kavga olduğu halde; kocanın kötü niyetle veya sair sebeplerle karısını boşamadığı veya muhâla'aya da yanaşmadığı zamanlarda kadınlar, mezhebin bu görüşü nedeniyle çaresiz kalıyorlardı. Bu durumda Kadı'ların, bu tür kocaların davranışlarına karşı

² Abdurrahman Kurt, “Osmanlı’da Kadının Sosyo-Ekonomik Durumu”, *Osmanlı*, C.5, Yeni Türkiye yayınları, Ankara 1999, s.446.

³ Halil Karapınar, *Medeni Hukuk ve Osmanlı Hukukunda Kadının Boşanma Hakkı (Mukayeseli)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1995, s.107.

⁴ Kurt, *a.g.m.*, s.446.

şöyle bir tedbir getirdikleri görülmektedir: Karısına fena muamele eden kocaya Kadı şartlı talak teklif etmektedir. Böylece koca bu şarta uymadığı takdirde, karısı kendisinden boşanabilmektedir⁵.

Şarta bağlı boşanma ifadesindeki şart, bir hukukî muamelenin hüküm ifade etmesini veya ortadan kalkmasının gelecekte vukuu muhtemel bir hadisenin tahakkukuna tabi tutulması anlamına gelmektedir.. Böyle bir olayın tahakkukuna tabi kılınan boşanma şarta bağlıdır. Şart karının yahut kocanın iradesinin tabi bir hadise olabileceği gibi onların iradesi dışında bir olay da olabilir. Örneğin, kocası karısına, “*babanın evine gidersen benden boş ol*”, “*Bu işi yaparsam veya içki içersen benden boş ol*”, gibi sözler söylemişse ortada şarta bağlı bir boşanma mevcuttur. Şarta bağlı boşanma, hüküm ve neticelerini şartın tahakkuku anında meydana gelir⁶. Kocanın boşama iradesini ortaya koyan, beyanı kayıtsız şartsız olabileceği gibi, belirli bir şarta (*Ta’ilikî*) veya vadeye de bağlı olabilirdi. Talâkta kullanılan irade beyanı kayıtsız şartsızsa buna *müneccez*; talik bir şarta bağlanmışsa *muallâk*; vadeye bağlanmış ise de *muzâf* denilmektedir. Evli erkekler herhangi bir olayın olması veya olmamasını şart koşarak, eşlerinden boşanacaklarına dair yemin edebilmekteydiler⁷.

Şartlı davalarda boşanmanın gerçekleşmediğini gösteren kayıtlar da mevcuttur. Burada müftülerden alınan fetvalarla ya da kişilerin yeminli beyanlarıyla boşanmanın gerçekleşmediği kanıtlanmaktadır. Tevbe Mahallesi’nden Raziye hatun Zilhicce 1055/18 Ocak 1646 tarihinde, mahkemeye giderek Kocası Mehmed’in “*eğer bundan akdem karım Raziye’yi darb eder isem benden üç talak boş olsun*” diyerek şart etmesine rağmen kendisini darb etmeye devam ettiğini söyleyerek boşanma talebinde bulunmuştur. Mahkeme tarafından sorgulanan Mehmed’in “*zevcem mezbure Raziye’yi darb etmemeğe şart ettim talak-ı selase şart etmedim*” demesi üzerine Raziye’den şahit istenmiştir. Raziye’nin “*şahitlerim yoktur*” demesi üzerine bu defa da mahkeme Mehmed’e talak şart etmediğine dair yemin teklif etmiş ve Mehmed’in yemin etmesiyle boşanma gerçekleşmeden dava kapanmıştır⁸.

Kadınlara ait dava örneklerine bakıldığında, onların kendi haklarını korumaya ve gerektiğinde de hak aramaya yetecek kadar bir hukuk bilgisine sahip oldukları intibainı edinmek mümkündür: Kıptî tâifesinden Güldalı

⁵ Abdülmecit Mutaş, *XVII. Yüzyılda Balıkesirde Kadın*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2002, s.20.

⁶ Halil Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1988, s. 59.

⁷ İsmail Kıvrım, “17. yüzyılda Osmanlı Toplumunda Boşanma Hadiseleri (Ayıntâb Örneği; Talâk, Muhâla’a ve Tefrik)”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (<http://sbe.gantep.edu.tr>) 2011 10(1), s.379-380.

⁸ Zülfiye Koçak, “Ayntab Şehrinde Aile Birliğinin Sona Erme Süreci (1600–1650)”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (<http://sbe.gantep.edu.tr>) 2011 10(1), s.423.

Meclise bizzat gelip kocası Mustafa'nın kendisini “...*icab eder nesnem yoğiken hılâf-ı şer' daima...*” dövdüğünü söyler. Ancak bu ilk şikâyet değildir; çünkü Mustafa kendisini daha önce de dövünce Güldalı mahkemeye gitmiş ve “...*kıbel-i şer'den merkurum Mustafa'ya tenbih olunmuş...*” fakat o, bu tenbihle “...*mütenebbih olmayıp...*” yine hanımını dövünce, bu defa “...*mevâzı'-ı hamseden gayrıdan darbetmemek için bâin talaka şart..*” üzerine mahkemece kendisine yemin ettirilmiştir. Buna rağmen yine dövülen Güldalı Kadı'ya gelip “...*benden darb icabeder zenb sâdir olmayıp bilâ zenb-i şer'i beni darbetti, mutallakayım...*” deyip şahitlerinin de bu durumu doğrulamasıyla mahkemece kocasından boşanmıştır. Bu vak'ada Güldalı'nın kullandığı “hılâf-ı şer'” (hukuka aykırı), “bilâ zenb-i şer'i” (dinen suç olmayan) ve “mevâzı'-ı hamse” (beş husus) terimleri onun; İslâm hukukuna göre, kocaların eşlerini hangi hallerde dövebileceği, kadınların bu durumlardaki haklarının ne olduğu ve talak yemini hususlarında bilgi sahibi olduğunu göstermektedir. Bu bilgi sayesinde kendisine zulmeden kocasından boşanan Güldalı, iki ay sonra bu boşanmayı inkâr eden kocasını tekrar şikâyet etmiş ve şahitlerle bâin talakı tasdik ve kaydettirmiştir⁹.

Nafakasını temin etmediği gibi kendisini haksız yere dövüp söven kocasından şikâyet eden Balıkesir'in Hacılar Mahallesi sakinelerinden Fatma Hatun mahkemeye verdiği dilekçesini şahitlerle teyit edememesine rağmen, eşine gerekli uyarının gelmesini sağlamıştır¹⁰.

Kadınların dövülmesiyle ilgili az sayıdaki belgelerin hiç birinde kocaları mahkemede haklı görülmemiş, bilakis tekrar şiddete başvurmayacağına dair kefil göstermek suretiyle onlardan teminat alınmıştır veya olayı inkâr edipte yemin etmeyenlere ta'zir cezası verilmiştir¹¹.

Larende'de 1618 (Zilhicce 1027) tarihinde Mehmet bin El-hac Bostan, kız kardeşinin kocası olan Ali'nin, kız kardeşini aldattığı ve şarap içtiği iddiasıyla mahkemeye başvurmuştur. Mahkemenin, Ali'ye bir daha karısını dövmeyeceğine ve şarap içmeyeceğine dair şahadet verdirmesiyle dava sonuçlanmıştır¹².

Karısını döven ve küfreden erkekler yine mahkemede Kadı huzuruna çıkarılmışlardır. Çankırı'ya ait 1 Ocak 1805 tarihli ilamda Şeyh Osman Mahallesinden Emine bint-i Halil adlı kadın zevci Ömer b. Ömer'in kendisini dövdüğü ve şetm eylediği (küfür ettiği) için dava ettiği ancak kocasının verdiği ifadede karısı Emine'yi dövdüğünü fakat asla şetm

⁹ Abdülmecit Mutaf, XVII. Yüzyılda Balıkesirde Kadın, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2002, s.14–15.

¹⁰ Kurt, *a.g.m.*, s.446.

¹¹ Kurt, *a.g.m.*, s.446.

¹² Ahmet Gökhan Kaynakçı, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Larende*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2002, s.143.

etmediğini (küfür etmediğini) dile getirmiştir. Dayaktan ziyade zevceye sarf edilen küfür nikâhı tehlikeye düşürmektedir¹³. Seyyid Osman Ağa, eşi Zübeyde Hanım tarafından kendisinin hayatına kast ettiği ve küfür ettiği yönünde suçlaması ile Silistre mahkemesinde kadı huzuruna çıkarılmıştır. Zübeyde Hatun eşinin birkaç defa elinde bıçakla üzerine saldırdığını ve akabinde kendisine küfrettiğini vekili vasıtasıyla mahkemeye bildirmiştir. Osman Ağa'ya bu durum sorulduğunda inkar etmiştir. Fakat olayın geçtiği mahalde bulunan Hüseyin Abdullah, Emine Hatun ve Hatice Hatun Osman Ağa'nın eşine küfrettiğini ve bıçakla canına kast ettiğine şahitlik etmişlerdir. Osman Ağa eşine küfrettiği için hem nikâhını hem de imanını tazelemesi gerekmektedir. Bu konu ile ilgili fetvada şu şekildedir: *Zeyd zevcesi Hindin cima lafzıyla din ve imanına şetm eylese Zeyd'e ne lazım olur?-el-cevap: Tecdid-i iman ve tecdidi-i nikah lazım olur. Bu surette Hind razı olmazsa beyinlerinde tefrik olurmu?, el-cevap: Olur.* Bu fetva üzerine Zübeyde Hatun tekrar nikahı kabul etmeyerek eşinden boşanmıştır 11 Receb 1206(5 Mart 1792)¹⁴. Tabi burada dikkat çeken husus bıçakla öldürme kastından daha çok edilen küfürün dikkate alınarak ona göre hüküm verilmiş olmasıdır.

Azeb taifesinden Selçuk adlı kadın 9 Aralık 1626 tarihinde kendisini döven ve ateşe atan kocası Abdullah ve oğullarından şikâyet edince, kocasına bir daha dövmeyeceğine dair şart verdirerek mahkemeye kayıt edilmişti¹⁵.

Kocasından dayak yiyen ve boşanan kadınlar kendilerine ait olan nafaka ve mehirlerini almak için mahkemede haklarını aramışlardır. Mesela Lefkoşe'de kocası tarafından dövülerek zorla boşanmış kadın mehir ve nafakasını almak için mahkemeye müracaat etmiştir¹⁶.

Erzincan'ın Taşçı Mahallesinde oturan Firdevs Hanım kocasıyla geçinemediğini, kocasının kendisine ait cihaz ve başka eşyalarını çalıp sattığını bunun üzerine kocasının evini terk ederek annesinin evine gittiğini, oraya dahi gelip kendisini ve annesini dayakla taciz ettiğini ifadeyle mahkemeye müracaat etmiştir. Kadı huzurunda eşinin mehrini vermesi ve nafakasını ödemesi yönünde talepte bulunmuştur 12 Teşrin-i sani 335(12 Mayıs 1919)¹⁷.

¹³ Ahmet Elibol, *Şer'yye Sicillerine göre XIX. yüzyıl Başlarında Çankırı'nı İdari ve Sosyal Durumu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1995, s.65.

¹⁴ 50 Numaralı Silistre Şer'yye Sicili, s.78, varak 39a.

¹⁵ Fikret Yılmaz, *Amasya'nın 1 Numaralı Şer'yye Sicili*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1987, s.82.

¹⁶ Mehmet Ali Durmuş, *Hicri 1120-21 Tarihli Lefkoşa'nın 7 Numaralı Şer'yye Sicili(Transkripsiyon-Değerlendirme)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1997, s.73.

¹⁷ Sevil Öztürk, *1 Numaralı Erzincan Şer'yye Sicili H.1332/M.1916 Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya 1998, s.118.

Kadınların zaman zaman maddi bir takım haklarından vazgeçerek kocalarından boşandıklarını görmekteyiz. Kayseri'ye bağlı Hacı Mansur Mahallesi sakinlerinden Miyase bint-i Eymür adlı hatun kocası Aşır bin Cafer'le anlaşamadıklarını, nafaka ve kisvesiz bıraktığını, küfür ettiğini ileri sürerek mahkemeye müracaat etmiştir. Nafaka ve kisve için günlük 10 akçe vermeyi vaad eden koca, “*ahar diyara gidip üç aydan ziyade gelmezsem mezbure Miyase benden talak-ı bain ile benden mutlaka olsun*” demiştir. Ramazan 1067(Temmuz 1657). Daha sonra mehir, nafaka ve kisvesinden vazgeçerek kocasından anlaşarak boşanmıştır.¹⁸

Canik Sancağı merkezi bulunan Samsun şehrinin Hançerli mahallesinden Melek Hâtun bint-i Canbud mahkemeye müracaat ederek, kocası asâkir-i Şâhâne zabtiye süvârî neferâtından Mustafa Çavuş b. İbrahim b. Abdullah ile aralarında anlaşmazlık olup 1306 senesinin 15 Şabanında “*eğerci seni bir daha döğer isem talâk-ı selâse ile mutallaka ola*” diyerek şart etmiş fakat “*beni bi-gayr-i hakkın darb eylediğinden*” mehr-i müeccelini alarak boşanmak istemiştir. Mustafa Çavuş'a bu durum sorulduğunda durumu (Şart ve ba'dehü döğdügünü) inkâr etmiştir. Melek Hatun'a iddiası için şahit istendiğinde Pazar Mahallesi ve Karadere köyü imam ve muhtar ve ihtiyar meclisi azâlarından bulunan Ahmed Efendi b. Halil b. Mehmed ve Mustafa Ağa b. Seyyid Mehmed b. Mustafa ve Ahmed Efendi b. Hacı Hüseyin b. Mustafa ve Muhan Çavuş b. Ahmed b. Abdullah ve Kapudan Çavuş b. Başkoyi adlı kişiler şahit olup, *Melek Hâtun zevci merkûm Mustafa Çavuş'dan talâk-ı selâse ile mutallaka olduğuna mihr-i mü'eccel alacak hakkı olan iki bin bir guruş ile iddet-i mu'ayyene-i ma'lûme zarfında nafaka-i me'ûnet-i süknâsı için yüz elli guruş Melek Hatun'a edâ ve teslimine karar verilmiştir. 21 Receb 1307(13 Mart 1890)*¹⁹.

Kayseri'de 1692 senesinde Hunad Mahallesi'nde Aişe bint-i Mehmed adlı hanım kocası Es-Seyyid Sa'dî Çelebi ibn-i Ahmed hakkında “*zevcim merkum Es-Seyyid Sa'dî ile beynimizde adem-i imtizacımız olmağın değnek ile belime darb ve sağ elimin orta parmağını mecrûh eyledi*” şeklinde ifade vererek mahkemeye müracaat etmiştir. Kocasının durumu inkâr edip zimmetinde bulunan “*yedi bin akçe mehr-i müeccelimden ve nafaka-i iddet-i ma'lûmemden ve darb da'vâsından fâriğa olup*” 75 kuruş ile davasından vaz geçmiştir. 1104 (1692-1693)²⁰.

Eşi tarafından dövülen kadınlardan biri Konya şehrinin Piriesed Mahallesi'nden Şerife Emine bint-i es-Seyyid Emrullah'dır. Şerife Emine

¹⁸ Rıdvan Yurtlak, *66/1 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H.1067/M.1657) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1998, s.131-132.

¹⁹ Mehmet Zorlu, *1888 – 1889 Yıllarına Ait Samsun Şer'iyye Sicilinde Yer Alan Belgelerin Tahlili*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2012, s.292-293.

²⁰ Şenay Gergin, *100/1 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H.1104/M.1692)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2011, s.193-194.

mahkemeye gelerek, kocası Ali b. Receb'den davacı olmuş ve kocasının kendisini bir gün önce “*bîgayr- i hak değnek ile darb-ı şedîd ile darb idüp cemî’ azasını yara bere eylediğini*” ifâde etmiş, bunun üzerine Ali’ye ta’zîr cezâsı verilmiştir. Fakat aradan iki gün geçtikten sonra Şerife’nin yine mahkemeye müracaat ederek: “*Ali benim zevcim olup beynimizde hüsn-i zindegânî ve musâfât olmamağla Ali zimmetinde olan mehr-i mü’eccelimden ve nafaka-i iddet ve me’ûnet-i süknâmdan ve mehr-i mu’accelime dâhil olan kırk guruş kıymetli bir sîm kuşak ve yirmi guruş kıymetli bir kaftan ve yirmiiç guruş kıymetli beynimizde ma’lûm olan melbûsâtımdan bi’l-küllîye fârîğa olmak üzere ve Ali’nin firâşından hâlâ hamlim olup veled vücûda geldikten sonra yedi yaşına dâhil olunca kendi malımdan infâk ve iksâ idüb Ali’den nafaka talep itmemek üzere mukâbelesinde kendüye fârîğa ve def’ ve teslim eylediğim sekseniç guruş kıymetleri olan kuşak ve kaftan ve melbûsâtım bana teslim idüp ahz ve kabz idüp hul’ olduk*” demektedir. Bu da göstermektedir ki Şerife Emine kocasından yemiş olduğu dayak sebebi ile kendisi için çekilmez hale gelen bu evlilikten kurtulabilmek için haylice mal varlığından vazgeçmeyi göze alarak, ayrılmaya karar vermiş ve kocası da onun bu isteğini kabul etmiştir²¹. Aynı şekilde Konya şehrinin Medrese Mahallesi’nden Fatma binti İbrahim de daha önce muhâla’a ile boşanmış olduğu kocası Âşir bin Süleyman’ı da’va ederek “*altı ay mukaddem ben Âşir’in taht-ı nikâhında iken beni asa ve yumruğla darb idüp ol darbdan ön dişlerimden iki üst, iki alt dişim ihrâc olmuştur diyet-i kâmile sin talep iderim*” deyince kendisinden iddialarını ispatlayacak şâhit istenmiş, ancak şâhit gösterememiştir. Bunun üzerine kocası Âşir’e, darb etmediğine dair yemîn teklif olunmuş, o da yemîn edince, Fatma da’vadan men edilmiştir. Ancak burada dikkat çeken husus kadının daha nikâhlı iken darb edildiğini iddia etmesidir ki, bu daha sonra onların muhâla’a ile ayrılımlarının sebebi olsa gerektir. Turşucu Mahallesi’nden es-Seyyid Emrullah bin Muharrem ise evinde kurulan mahkemede: “*İşbu sâhib-i firâş olan kızım Şerîfe Emine’yi zevc-i muhâlî’i olan Ali b. Receb târîh-i kitâbdan kırk altı gün mukaddem boğazına makrama takup batnına depmeyle darb-ı şedîd ile darb idüp, bir gün mukaddem ol darbdan nâşi kızım Emine müstebinü’l-hilka bir cenîn-i meyt ilkâ eylemiştir nazar olunub vâki’-i hâl keşf ve tahrîr olunması matlûbumdur*” deyince yapılan mu’âyenede gerçekten de Emine’nin ölü bir cenîn dünyaya getirdiği anlaşılmıştır. Bu ise evlilikleri sırasında Emine’nin kocası Ali ile aralarında şiddetli bir geçimsizlik olduğunu ve kocası tarafından aşırı derecede dövüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu sebeple

²¹ İzzet Sak-Alaeddin Aköz, “Osmanlı Toplumunda Evliliğin Karşılıklı Anlaşma İle Sona Erdirilmesi : Muhâla’a (18.Yüzyıl Konya Şer’iyye Sicillerine Göre)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 15, 2004, s.98-99.

Emine, kocasının bu kötü mu'amelelerine dayanamadığı için kendine ait olan ama miktarını bilemediğimiz mal varlığından ve eşliğe ait haklarından vazgeçerek, muhâla'a ile ayrılmak zorunda kalmıştır²².

Dayak Olayının İspat Edilememesi Durumu

Kadınlar kocalarının kendilerine dayak olayını şahitlerle ispat edemedikleri durumda mahkemeye müracaatlarında bir sonuç alamamakta idiler. Daha önce ifade edildiği gibi kadı dayak olayına inanırsa ta'zir cezası verebiliyordu. Fakat bazı durumlarda her hangi bir yaptırım uygulanamıyor, mahkeme bu durumda koca yemin ederse karısını haksız buluyordu.

Kayseri'de ikamet eden Zöhre bint-i el-Hâc Hüseyin adlı kadın kocası Yusuf ibn-i Ahmed'i dava ederek “*târih-i kitâbdan dört ay mukaddem mezbûr Yusuf beni bî-vech darb let ve ikrah itmekle muhâlea tariki ile beni eyledi tatlik*” etti ve nafakaya ihtiyacım var bu durum kocam Yusuf'a sorulsun demiştir. Yusuf'a sorulduğunda Yusuf “*cevâbında mezbûre Zöhre benim zevce-i menkuham olub lâkin benim ile ülfet ve imtizac itmekle yedi bin akçe mihr-i müeccelinden ve nafaka iddetinden ve müceb-i sükanasından fariğ olmak üzere benim ile muhâlea olmuş idi. Darb ve ikrah itmedim*” diyerek mevcut durumu inkar etmiştir. Zöhre'ye bu durum için şahit göstermesi istenmiş fakat Zöhre şahit gösterememiştir. Mahkeme Zöhre'yi haksız bulmuştur. Fî'l-yevmi't-tasî min Cemâziyü'levvel ve li-sene semân ve seb'în ve elf(27 Ekim 1667)²³. Yine Kayseri'de Oduncu mahallesi sakinelerinden Mugal bint-i Emin adlı kadın kocası olan Miser'i “*zevcim mezbûr Miser târih-i kitâb gecesî beni hilâf-ı şer'i şerif darb-ı şedîd ile darb eylemiştir*” diyerek dava etmiştir. Bu durumu ispat edecek kimse bulamayınca İncil üzerine yemin ettirilmiştir. Cemâziye'l-âhir 1055(Ağustos 1645)²⁴.

Muradiye mahallesinde oturan Ayşe adlı kadın mahkemeye gelerek kocası Halil'den daha önce bin akça mihr-i müeccelinin beş yüz akçasını alıp kalanından fariğa olmak üzere muhâla'a yoluyla boşandığını, eski eşiyle tekrar evlendiklerini ve “*.. eğer seni bir daha darb idersem benden talak-ı selase ile boş ol...*” dediği halde kendisini dövdüğünü ve beş yüz akçe mihrini istediği halde kocasının vermediğini söylemiştir. Kocası Halil ise *şart-ı tatlik* ettiğini kabul ettiği halde eşini dövmediğini söylemiş ve

²² İzzet Sak-Alaeddin Aköz, “Osmanlı Toplumunda Evliliğin Karşılıklı Anlaşma İle Sona Erdirilmesi: Muhâla'a (18.Yüzyıl Konya Şer'iyye Sicillerine Göre)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 15, 2004, s.98-99.

²³ Hilal Şahin, 77/1 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H.1078/M.1667) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006, s.91-92

²⁴ Mukaddes Yılmaz, 55/1 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H.1055/M.1645) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1998, s.104.

kendisinden bu konuda yemin teklif edildiğinde de dövmediğine dair yemin ettiğinden Ayşe Hatun muarazadan menedilmiştir²⁵.

Öldürülen Kadınlar Zina Yaptığı Zannıyla Kocasını veya Kardeşi Tarafından Öldürülen Kadınlar

Kanunnamelerde zina suçuna takdir edilen cezalar, klasik Hanefi fıkıh kitaplarındaki zina suçuna takdir edilen cezalara göre daha uygulanabilir gözükmektedir. Fatih'ten itibaren genellikle zina suçu davalarında cezalandırma yöntemi, kanunnamelerdeki cezalar esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Salt zina suçu için fıkıh kitaplarında ifade edilen cismanî cezalardan özellikle recm'e (zinadan suçlu bulunan şahsı taşıyarak öldürmek) rastlanmaz. Zina davalarında ilgili kanunname maddelerine dayanılarak bir ceza hariç, cezalar para cezası şeklinde tatbik edilmiş, kanunnamelerde çok detaylı bir şekilde zina suçunu işleyenlere tatbik edilecek cezalar tasnif edilmiştir²⁶. Osmanlı hukukunun bu tür uygulamalarına rağmen zina yaptığı yönünde bir kuşkuya kapılan erkeklerin bu suçla isnat edilen kızları, kardeşleri veya eşlerini bizzat kendilerinin öldürdüğü mahkeme kayıtlarında görülmektedir.

Harput eyaleti dâhilinde Kemah kazasına tabi Cürcanis nahiyesine tabi Sukar köyünde oturan Mehmet kızı Fatma adlı kadın kardeşi Osman b. Mehmed tarafından gayri meşru davranışı olduğu zannı ile öldürülmüştür. Bunun üzerine katil yakalanarak hapse konulmuştur. Ancak katilin babası felç olmuş oğlunun kısas ve diyet cezası ile cezalandırılmamasını ve tek oğlu olduğu için bağışlanması yönünde talepte bulunmuştur Fakat mahkeme katili bir yıllık hapis ile cezalandırmıştır. Bu sırada katil hâpiste akli dengesini kaybettiği için kefaletle akli dengesi düzelinceye kadar evine gönderilmiş, hadise hakkında merkezi yönetime bilgi verilerek emir ve isteklerin bildirilmesi istenmiştir²⁷. Benzer şekilde Mıgı köyünden Besime bint-i Mahmud adlı hanımın zina yaptığı gerekçesiyle kardeşi tarafından öldürülmüştür²⁸.

²⁵ Ömer Düzbakar, *XVII. Yüzyıl Sonlarında Bursa'da Ekonomik ve Sosyal Hayat*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003, s.179.

²⁶ İsmail Acar, "Osmanlılarda Zina Suçu ve Cezası", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, C.X, s.86.

²⁷ İbrahim Yılmaz Çelik, *392 Numaralı Harput Şer'iyeye Sicili 1260-64/1844-48*, Ankara 1987, s.5-6.

²⁸ Çelik, *a.g.t.*, s.12.

Dövülerek Öldürülen Kadınlar

Kocaları tarafından öldürülen kadınlar mahkeme tutanaklarına kayıt edilmiştir. Zira ölüm olayının cezası diyet veya kısas olarak belirlendiği için bunun kayıtlara geçirilmesi gerekmekte idi.

Harput'a bağlı Pertek kazasından Şerife bint-i Mehmed ve Tahir birbirlerine namzet olurlar. Nikâhtan sonra Tahir, Şerife'nin kendi evine gelmesini ister. Şerife bunu kabul etmeyince Tahir karısını Fırat nehrine atarak boğar. Bunun üzerine Şerife'nin varisleri Tahir'den diyet parası olarak beş bin dirhem para isterler. Mahkeme sonucunda bu para kendilerine ödenir. Tahir de haps edilir²⁹.

Çorum kazasında Çanakçı karyesinden Süleyman kızı Emine'nin kocası Hasan oğlu İbrahim tarafından darb edilerek öldürülmesi üzerine Emine'nin babası Süleyman tarafından kan bedeli için dava açılmıştır. Öldürülen kızın babası ifadesinde, *"İbrahim benim hintamı ahara bey istihlak ediyorsun diyerek gazaplanmış ve Emine'yi Bağocağı adlı mahalde iterek oluk üzerine düşürmüş ve tekme ile bi gayr-ı hakk darb etmiş, kaçan Emine evine girmiş ve İbrahim arkasından gelerek büyük demir maşa ile kafasına ve arkasına darb etmiş, balta ile katl edeceği sırada komşuları yetişerek onu kurtarmış"* fakat bu yara bereden dolayı Emine 15 gün sonra ölmüştür. Taraflar arasında 500 kuruş üzerine kan bedeli olarak anlaşma sağlanmıştır.³⁰

Kayseri'de 1668 senesinde Lala Mahallesi sâkinelerinden Asiye bint-i İsmail adlı kadın mahkemeye müracaat ederek, *"sadriye kebire kızım Kamile bint-i Şaban nâm hatun, târih-i kitâbdan on beş gün mukaddem zevci Süleyman bin Mustafa nâm kimesne yumruğu ile darb idüb, ba'dehu hasta olub maraz-i mezkûreden sıhhat bulamayub mezbûre Kamile vefât eyledi"* diyerek Kadı'nın huzurunda ölen kızının hakkını aramıştır³¹.

Dayaksız Bir Evlilik İçin Söz

Kadınlar eşlerinin kötü muamelesi, dayak vb. ile karşı karşıya kaldıklarında ya baba evlerine gidiyorlar ya da mahkemeye müracaat ediyorlardı. O günün şartlarından kadını mağduriyetten kurtarmak ve haksızlıktan korumak için bazı tedbirler alınmıştır. Kocası tarafından dövülen kadın genelde babasının evine gider. Kocadan, eşinin eve dönmesi için mahkemede, eşini dövmeyeceğine dair söz alınır ve bir kişi de kefil

²⁹ A.g.t., s.12.

³⁰ Abdullah Gündoğdu, *Çorum'un 2 Numaralı Şer'iyye Sicili Transkripsiyon ve Değerlendirmesi 1268-1280/1852-1863*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1989, s.32.

³¹ Musa Sezer, *78/2 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H.1078-79/M.1668) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2008, s.156-157, Belge: 204

olarak tayin edilirdi. Aynı zamanda giyecek ve yiyecek konusunda da aileyi mağdur etmemesi istenirdi. Şanlıurfa ve Ayntab Mahkemesinde diğer mahkemelerde rastlanmayan bir uygulamayla karşılaştık. Her hangi bir sebep veya vaka anlatılmaksızın kişiler mahkemeye gelerek eşlerini nafaka ve kisvesiz bırakmayacaklarına ve özellikle eşlerini darb etmeyeceklerine dair söz veriyor ve bu durumu da bir kefil ile onaylatıyorlardı. Kadının kocasını şikâyet ettiği bir durum yoktur. 205 Numaralı Şanlıurfa Şer'iyye Sicilinde buraya ait mahalle, köy ve nahiyelerde ikamet eden kişilerin toplam 35 belgede kocalar eşlerini nafakasız ve kisvesiz bırakmayacaklarına ve haksız yere dövmeyeceklerine dair söz vermişlerdir.

Ayntab'da yaşayan erkekler eşlerini dövmeyeceklerine, nafakasız bırakmayacaklarına dair söz verdiklerini gösteren 6 belge bulunmaktadır. Sıklıkla şart koşmuşlardır. Kadınların, dayak atan ve nafaka temin etmeyen kocalarını şikâyet etmeleriyle mahkemeye çağrılan kocalar, suçlarını kabullenmişler, belki evliliklerini devam ettirme arzuları belki de kadınların kendini güvende hissetme isteğinin sonucunda oluşan zorlayıcı tavırlarının neticesinde, mahkemede söz vermek durumunda kalmışlardır. Erkeklerin çoğunlukla yapamayacakları davranışlar için söz verdikleri ve bu davranışları daha sonraki zamanlarda tekrarladıkları durumlarda ise kadınların mahkemeye başvurup boşanma talep ettikleri görülmektedir. Erkeklerin yapamayacakları sözler vermeleri muhtemelen ya mahkemede kadı karşısında suçlu konumunda bulunmalarından ya da mahkemedeki şühûdü'l-hâl karşısında kendilerini baskı altında hissetmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu durumu bir fırsat olarak değerlendiren kadınlar, bazen kocalarını üzerlerine evlenmeyeceklerine bazen kendilerine ayrı bir ev açacaklarına ve bazen de kendilerini Ayntab'dan alıp başka yere götürmeyeceklerine dair mahkemede şart etmelerini sağlamışlardır. Bunların dışında çok farklı konularda şart etme olayları mahkemeye yansımıştır³².

Şanlıurfa mahkeme tutanaklarına yansıyan konuyla alakalı belgelerin bazıları şu şekildedir:

“Nur Ali Mahallesi sâkinlerinden Beşar b. Muhammed huzûr-i şer‘de şöyle takrîr-i kelâm ider ki bundan böyle zevce-i menkûhesi İmhan bint-i Hasan nâm hâtun bigayr- i hak darb ve te‘addî itmeyüb nafaka ve kisveye muhtaç itmeyeceğine mahalle-i mezbûr sâkinlerinden İbrahim Kavvas b. Hacı Ahmed kefil olduğu kayd edilmiştir. (H.05 Muharrem 1273 / M06 Eylül 1856)”³³.

³² Zülfiye Koçak, “Ayntab Şehrinde Aile Birliğinin Sona Erme Süreci (1600–1650)”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (<http://sbe.gantep.edu.tr>) 2011 10(1), s.424(417 – 435).

³³ Songül Korkmaz, 205/ 1 Numaralı Şanlıurfa Ser'iyye Sicili'nin Transkripsiyon Ve Değerlendirmesi (H.1269- H.1272 / M.1852 -M.1855),Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006, s.118.

“Hüseyniye Mahallesi sâkinlerinden Mikail b. Süleyman huzûr-i şer’-i şerifte şöyle takrîr ider ki bundan böyle zevce-i menkûhemi bigayr-ı hak darb itmemeğe kisve ve nafakaya muhtaç itmeyüb ayrıca idâre itmesine Oduncuoğlu Çelfe Muhammed kefil olduğu mahalle şerh virilmiştir. (H.01 Receb 1272 / M.08 Mart 1856)”³⁴.

Zikredilen belgelerin üçünde erkekler eşlerini dövmeyeceklerine, nafakasız ve kisvesiz bırakmayacaklarına dair söz verirken, kadınların da eşlerine itaat edeceklerine dair söz verdikleri görülmektedir.

“Arabi Câmî’i Mahallesi sâkinlerinden Ahmed b. Bakır huzûr-i şer’de şöyle takrîr-i kelâm ider ki bundan böyle bigayr-ı hak zevcesi Elif bint-i Hüseyin nâm hatunu darb ve te’addî itmeyüb nafaka ve kisveye muhtaç itmeyeceğine Halil b. Hacı Bakır kefil olub ve zevce-i mezbûre dahi bundan böyle zevci emrinden çıkmamaya Hüseyin b. Hacı Beni kefil olduğu kayd u şod.(H.13 Zi’lka ‘de 1272 / M.06 Temmuz 1856)”³⁵.

Sadece Müslümanların değil gayri Müslimlerin de aynı şekilde mahkeme huzurunda kayıt yaptırdıklarını görmekteyiz:

“Zimmi Maksî Artin veled Semun huzûr-i şer’de kaynı Yoseb şöyle takrîr-i kelâm ider ki bundan böyle zevcesi Guli bigayr-ı hak darb ve te’addî ve kasd itmeyüb nafaka ve kisvesine kusur itmeyeceğine Hallac zimmî Bido kefil olduğu mahalle kayd olındı.(H.02 Cemâziye’l-evvel 1273 / M.30 Aralık 1856)”³⁶.

Şanlıurfa’da Ruha Câkiri mahallesi sâkinelerinden Râbiâ bint-i Muhammed mahkemeye müracaat ederek kocası Kara Hacı Mustafa’nın kendisini darb ederek, “min ba’de babayın evine giderek benden üç talâk ile mutallaka ol deyu” şart etmiştir. Rabia babasının evine gittiğinde kocası buraya gelmiş, tekrar evine dönmesini yoksa boşanacağını belirtmiş. Fakat Rabia durumunu şahitlerle ispat edemediğinden, tekrar kocasına teslim edilmiştir (H.5 Rabi’u’l-ahir 1273/M.3 Aralık 1856).³⁷

Aişe bint-i Muhammed adlı adın kocasının evinden kaçarak abisinin evine sığınmıştır. Kocası mahkemeye giderek karısının evine dönmesini istemiş fakat kızın abisi kardeşini haksız yere dövmeyeceğine dair söz verdirerek kardeşini kocasına teslim etmiştir (H.15 Zi’l-ka’de 1274/M.27 Haziran 1858)³⁸.

³⁴ Korkmaz, a.g.t., s.

³⁵ Korkmaz, a.g.t., s.

³⁶ Korkmaz, a.g.t., s.

³⁷ Ömer Cide, 205/2 Numaralı Şanlıurfa Şer’iyye Sicili’nin Transkripsiyonu Ve Değerlendirilmesi(Hicri 1272-1282/Miladi 1856-1865), İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2007.

³⁸ Cide, a.g.t., s.

Karaçerun mahallesi sâkinelerinden Havva bint-i Hâves oğlu Muhammed adlı hatun kocası Ahmed bin Osman tarafından haksız yere darb edildiğini ve bir miktar eşyasının telef edildiğini bildirerek mahkemeye müracaat etmiştir. Kocası dövdüğünü inkâr etmiş fakat bir daha darb ve teaddi etmeyeceğine mahkeme huzurunda Bakkal Hafız Halil'in kefilliğinde söz vermiştir (H.5 Cemaziye'l-ahir 1275/M.10 Ocak 1859)³⁹.

Suruc'da Heycık karyesinden İbrahim bin Molla Muhammed mahkemede Ahmed bin Maksûd üzerine dava açıp, Maksud'un kız kardeşi olan Meryem ile evli olduğunu fakat kendisine teslim etmediğini belirtmiştir. Maksud kardeşi Meyem'in kocası tarafından haksız yere dövüldüğünü bu nedenle teslim etmek istemediğini belirtmiştir. İbrahim, "*bundan böyle darb ve te'addi itmeyub ayrıca infâk ve nafaka ve kisvede kusur itmeyeceğine*" Osman'ı kefil göstermiş, mahkeme Meryem'in eşine teslim edilmesine karar vermiştir (H.17 Cemaziye'l-ahir 1274/M.2 Şubat 1858)⁴⁰.

Hacı Yadiğâr Mahallesi sâkinelerinden Fatıma bint-i Cezayirli Ahmed nâm hâtun mahkemeye müracaat ederek kocası Hacı Muhammed bin Sofî Baba aralarında anlaşmazlık olduğunu, mehrinden 609 kuruş eşinde olduğu ve kendisine vermediğini ve haksız yere kendisini dövdüğünü ve nafaka ve kisveye muhtaç ettiğini beyan ederek mahkemeye müracaat etmiştir. Mahkeme 609 kuruşu 90 gün içinde eşine teslim etmesi ve haksız yere darb etmeyeceğine söz verdirek eşine teslimine karar vermiştir (H.23 Rabi'u'l-ahir 1277/M.8 Kasım 1860)⁴¹.

Şanlıuraf'da Sırrın köyünde oturan Sanem bint-i Veli adlı kadın iftiraya uğrayıp korkusundan birkaç gün evinden ayrılmıştır. Kocası Hamza bin Âsir eşini her ne suretle olursa olsun "*kasd u garazla katl ve taarruz darb ve taaddî olunmamasına*" dair Urfa hanedanından el-Hâc Fazlullah Ağa kefil olmuştur. 7 Şaban Sene 1262(31 Temmuz 1846)⁴².

Sonuç

İncelediğimiz şer'iyye sicillerinde bulunan dayak ve öldürme vakalarının yer aldığı şehirler Balıkesir, Bursa, Kayseri, Larende, Lefkoşa, Silistre, Ayıntab, Şanlıurfa, Samsun, Harput, Çorum, Çankırı, Bursa, Amasya ve Erzincan'dır. Aile içi şiddet olarak nitelendirilen dayak vakasının sadece mahkemeye intikal eden ve adli vaka olarak ölümle sonuçlanan

³⁹ Cide, a.g.t., s.

⁴⁰ Cide, a.g.t., s.

⁴¹ Cide, a.g.t., s.

⁴² Ali Yıldız, 204 Numaralı Şer'iyye Sicili Defterine Göre Urfa'da Ekonomik Sosyal ve Kültürel Hayat, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s.340.

olayların kayıt edildiğini görmekteyiz. Kayıtlarda geçen “*Bi-gayr-i hak*” ifadesi de haklı yere dayak yemenin normal bir hadise olduğu dolayısıyla eğer kadın suç işlerse eşi tarafından dövülmesinin normal karşılandığını ve durumun mahkemeye yansıtılmadığını göstermektedir.

Kocası tarafından haksız yere dayak yiyen kadın ilk kez mahkemeye müracaat ettiğinde kocasına bir daha dövmemesi için tenbih ediliyor, ikinci defa dövmesi durumunda karısının kendisinden boşanması üzerine yemin ettiriliyor, üçüncü defa dövdüğünde daha önce mahkemede etmiş olduğu yemine istinaden Kadı eşler arasındaki boşanmayı gerçekleştiriyordu.

Kadınlar dayak olayını ispat edemezler de kocalarıyla anlaşma yoluyla boşanabilmekte idiler. Kadın bu durumda boşanabilmek için kocasından alması gereken nafaka ve kisvesinden vazgeçmektedir.

Eğer koca dayak atmadığı konusunda ısrar ediyorsa ve şahidi yoksa yemin ettiriliyordu. Kocanın dini ve imanı üzerine ettiği yemin makbul sayılıyor ve dayak atmadığı yönünde Kadı tarafından yargıya varılıyordu. Davalı Gayrimüslim kişi ise kendi iman ettiği din ve kitabı üzerine yemin ettiriliyordu.

Şanlıurfa’ya ait şer’iye sicillerinde eşler hanımlarını haksız yere dövmeyeceklerine, onların nafaka ve kisvelerini vereceklerini mahkeme siciline kayıt ettirerek onların bu konudaki haklarını güvence altına alıyorlardı. Bazen kocasından dayak yediği için babası veya kardeşi evine sığınan kadınlar mahkeme huzurunda kocalarından dayak atmayacaklarına dair söz aldıktan sonra evlerine dönüyorlardı. Kadının tabi hakkı olarak nitelendirdiğimiz anne ve babasının evine gitmeyeceğine eğer giderse karısını boşayacağına dair şart koşan erkeklere de rastlamaktayız.

Bunun yanında herhangi bir şekilde zina yaptığı hukuki olarak ispat edilemeyen kadınların kocaları veya eşleri tarafından öldürülmeleri vakası da kayıtlara yansımıştır.

Osmanlı Şer’i mahkemelerinde kadına haksız yere dayak atıldığı zaman mahkeme bu nahoş olayı önlemek için bir takım tedbirler alıyordu. Bununla birlikte haklı yere bir suçu olduğu için dayak yiyerek mahkemeye müracaat edilmiş bir vaka bulunmamaktadır. Dolayısıyla aile içi şiddetin bütün vakaları sicillere yansımamıştır.

Osmanlı Devleti’nin Balkanlarda Doğu Anadolu’ya bütün coğrafyasında şehirde veya köyde ikamet eden kadınların Osmanlı Mahkemelerinde hak arama geleneklerini büyük bir titizlikle sürdürdüklerini görmekteyiz. Kendilerine sağlanan haklar ve imkânlar doğrultusunda haksızlıklar karşısında sessiz kalmamışlardır.

Kaynakça

50 Numaralı Silistre Şer'iyye Sicili 1206/1207(Bulgaristan Milli Kütüphanesi)

Acar, İsmail (2002), "Osmanlılarda Zina Suçu ve Cezası", Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, C.X, s.83-90, Ankara.

Akgündüz, Ahmet (2002), İslâm Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'iyye Mahkemeleri ve Şer'iyye Sicilleri, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, C.X, s.54-68, Ankara.

Cide, Ömer (2007), 205/2 Numaralı Şanlıurfa Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi(Hicri 1272-1282/Miladi 1856-1865), İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

Cin, Halil (1998), Eski Hukukumuzda Boşanma, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.

Durmuş, Mehmet Ali (1997), Hicri 1120–21 Tarihli Lefkoşa'nın 7 Numaralı Şer'iyye Sicili(Transkripsiyon-Değerlendirme), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Düzbakar, Ömer (2003), XVII. Yüzyıl Sonlarında Bursa'da Ekonomik ve Sosyal Hayat, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Elibol, Ahmet (1995), Şer'iyye Sicillerine göre XIX. yüzyıl Başlarında Çankırı'nı İdari ve Sosyal Durumu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Gergin, Şenay (2011), 100/1 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H.1104/M.1692), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

Gündoğdu, Abdullah (1989), Çorum'un 2 Numaralı Şer'iyye Sicili Transkripsiyon ve Değerlendirmesi 1268-1280/1852-1863, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Karapınar, Halil (1995), Medeni Hukuk ve Osmanlı hukukunda Kadının Boşanma Hakkı (Mukayeseli), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Kaynakçı, Ahmet Gökhan (2002), XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Larende, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Kıvrım, İsmail (2011), "17. yüzyılda Osmanlı Toplumunda Boşanma Hadiseleri (Ayıntâb Örneği; Talâk, Muhâla'a ve Tefrîk)", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (<http://sbe.gantep.edu.tr>), 10 (1), s.371 – 400.

Koçak, Zülfiye (2011), "Ayntab Şehrinde Aile Birliğinin Sona Erme Süreci (1600–1650)", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (<http://sbe.gantep.edu.tr>), 10(1), s.417 – 435.

Korkmaz, Songül (2006), 205/ 1 Numaralı Şanlıurfa Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyon Ve Değerlendirmesi (H.1269- H.1272 / M.1852 - M.1855), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

Kurt, Abdurrahman (1999), "Osmanlı'da Kadının Sosyo-Ekonomik Durumu", Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, C.5, s.434-449.

Mutaf, Abdülmecit (2002), XVII. Yüzyılda Balıkesirde Kadın, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Öztürk, Sevil (1998), 1 Numaralı Erzincan Şer'iyye Sicili H.1332/M.1916 Transkripsiyon ve Değerlendirme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya.

Sak, İzzet-Aköz (2004), "Osmanlı Toplumunda Evliliğin Karşılıklı Anlaşma İle Sona Erdirilmesi : Muhâla'a (18.Yüzyıl Konya Şer'iyye Sicillerine Göre)", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 15, s.91-140.

Sezer, Musa (2008), 78/2 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H.1078–79/M.1668) Transkripsiyon ve Değerlendirme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

Şahin, Hilal (2006), 77/1 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H.1078/M.1667) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

Yıldız, Ali (2010), 204 Numaralı Şer'iyye Sicili Defterine Göre Urfa'da Ekonomik Sosyal Ve Kültürel Hayat, Marmara Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yılmaz, Fikret (1987), Amasya'nın 1 Numaralı Şer'iyye Sicili, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Yılmaz, Mukaddes (1998), 55/1 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H.1055/M.1645) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

Yılmazçelik, İbrahim (1987), 392 Numaralı Harput Şer'iyye Sicili 1260-64/1844-48, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Yurtlak, Rıdvan (1998), 66/1 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H.1067/M.1657) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

Zorlu, Mehmet (2012), 1888 – 1889 Yıllarına Ait Samsun Şer'iyye Sicilinde Yer Alan Belgelerin Belgelerin Tahlili, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.